

Arendt, politiikka ja poliitikot

KARI PALONEN

Lähdin heinäkuussa 1981 ”varttuneelle” Länsi-Berliiniin. Ensimmäisiä kirjoja, jotka sieltä ostin oli juuri ilmestynyt uusintapainos Hannah Arendtin teoksesta *Vita activa. Vom tätigen Leben* vuodelta 1960. Ne, joille silloin kirjoitin Berliinistä kirjeitä, muistavat että olin suunnattoman ihastunut teokseen.

Omalta osaltani olin erityisen inostunut Arendtin politiikan puolustuksesta ”yhteiskuntaa” vastaan. Itse asiassa Arendtin kirja oli ilmeisesti itselleni ratkaiseva askel siirtyä ”yhteiskunnan vastaisiin voimiin”. Arendtin käsitys yhteiskunnasta oikoksen eli ”kotitalouden” laajentumana, persoonattomana despotiana sai minut lopullisesti irrottautumaan 1960-luvun sosiologisesta ja 1970-luvun marxahtavasta ajatustavasta: kummallekaan ei olisi tullut kuuloonkaan olla olettamatta ”yhteiskunta”-nimistä oliota. Arvelen että Arendtin lukemisen jälkeen en ole enää käyttänyt ”yhteiskunta”-figuuria omista teksteissäni ilman lainausmerkkejä. Alkuun tämä vaati erilaisia kiertoilmaisuja, myöhemmin olen oppinut puhumaan ihmisten toimintoja koskevista erilaisista peliakatiloista ilman oletusta, että ne muodostaisivat jonkinlaisen kokonaisuuden.

Arendt oli Suomessa pitkään tunnettu lähinnä totalitarismi-kirjastaan, tai pikemminkin sen otsikosta, jolla hänet rinnastettiin joukkoon muita tutkijoita tavalla, jota kukaan ei tänään vakavasti tekisi. Vaikka *Vita activa* tai sen englanninkielinen ”alkuteos” *The Human Condition* vuodelta 1960, jonka Arendt itse käänsi tai pikemminkin toimitti saksaksi, epäilemättä oli myös tunnettu nimeltä, ei siihen politologiain tai filosofien teksteistä juuri löydä viitteitä 1960- ja 1970-luvulta. Silmiini ei ole myöskään osunut Arendtin teosten kommentointia suomalaisessa akateemisessa tai kulttuurilehdistöstä. Luultavasti artikkelini Arendtista Jukka Kanervan toimittamaan kirjaan *Politiikan teorian moderneja klassikoita* v. 1989 on ensimmäinen suomenkielinen esitys Arendtin ajattelusta. 1980-luvun lopulla alkoi kuitenkin eri maissa jo Arendt-buumi, joka jatkuu edelleen.

Jos tehtäisiin lista omien tutkimusteni lähdekirjallisuuden henkilöistä, Arendt olisi edelleen varmasti kymmenen ensimmäisen joukossa. Yhteiskunnanvastaisuuden ohella tärkeä pointti *Vita activa* on Arendtin tunnettu aktiviteettien kolmijako työntekoon (*Arbeiten, labour*), valmistamiseen (*Herstellen, fabrication*) ja toimintaan (*Handeln, action*). Pidän sitä tärkeänä lähinnä siinä mielessä, että politiikkaa ei pidä sekoittaa enempää työntekoon kuin valmistamiseenkaan. Tätä ajatusta on suomalaisessa keskustelussa edelleen äärimmäisen vaikea ymmärtää. HS:n yleisönosastossa voi ehkä kerran vuodessa nähdä vaatimuksen ”kellokortti kansanedustajille”, ja aivan viime aikoinakin on vaadittu, että eduskunnan jäsenyydestä maksettu eläke tulisi täysin rinnastaa porvarillisesta palkkatyöstä maksettavaan. Yhtä mieletön on ajatus, että myös politiikalla tulisi olla samanlaisia ”tuloksia” kuin mitkä tahansa valmisteet tai taideteokset – siteeraan edelleen sitä Arendtin ajatusta, että politiikka on rinnastettavissa esittävään taiteeseen, jolla ei ole päämäärää sen itsensä ulkopuolella.

Toisaalta tuollainen kolmijako on alkanut näyttää epäilyttävältä, jos sitä ei käytetä heuristisen kritiikin välineenä suhteessa tiettyyn keskustelusetelmaan vaan eräänlaisena epähistoriallisena fenomenologiana, joka pyrkii sijoittamaan kaikki ilmiöt omiin lokeroihinsa. Tätä vastaan on tärkeä käyttää sofistis-nietzscheläis-weberiläistä perspektivismiä, esimerkiksi siinä mielessä, että on aivan turha asettaa kysymystä ”onko” joku ilmiö ”politiikkaa” tai ”poliittinen” vai ei, vaan on asetettava kysymys, suhteessa mihin käsitykseen politiikasta tai millaiseen poliittisuuden luentatapaan erilaiset arviot ilmiön poliittisuudesta nojaavat.

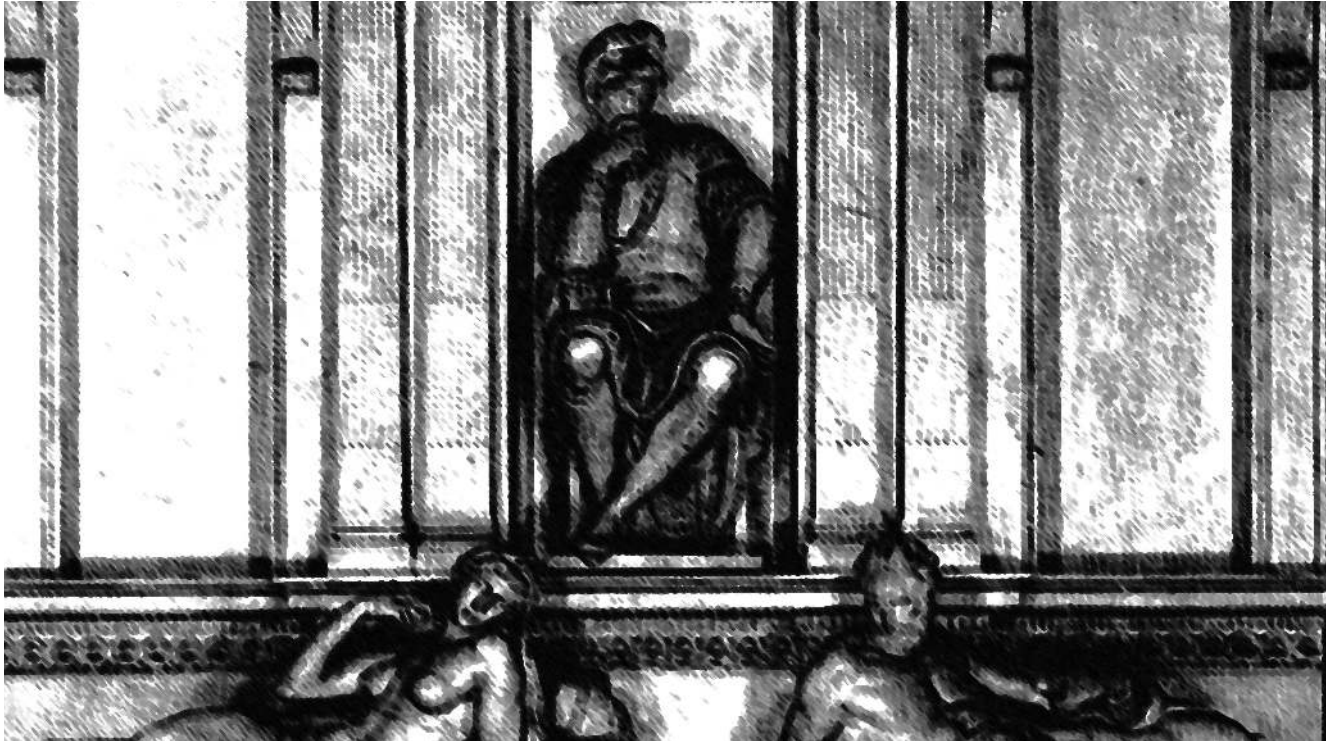
Herruus – vallan vastakohta vai erikoistapaus?

Vaikka Arendt on myös kiinnostunut käsitteiden historiasta ja esittää paikoin kiintoisia näkemyksiä näistä, nämäkin

tulkinnat ovat hänellä alisteisia tietylle lokerointiajattelulle. Esimerkiksi hänen tulkintansa saksan kielen *Herrschaft*-käsitteestä, jota hän pitää *Macht*-käsitteen vastakohtana, eikä tämän erikoistapauksena kuten Max Weber, on sidoksissa vanhaan tilanherroja tai linnanherroja vastaavaan *Herrschaft*-käsitteeseen, sen sijaan että hän noteeraisi sen 1800-luvun kuluessa tapahtuneen muutoksen, jolla herruuden legitimointi muuttuu poikkeuksesta kaikkea herruutta koskevaksi vaatimukseksi. Weberin käsitys on tämän kehityksen huipentuma siinä mielessä, että myös herruus on hänelle vain *Chance*, mahdollisuus tai tilaisuus, jonka ”toteutuminen” riippuu osapuolten toiminnasta.

Tähän erotteluun liittyy seikka, josta olin v. 1981 suuresti ihastunut Arendtissa, mutta jonka suhteen nyttemmin olen kääntynyt hänen kritikkojensa kannalle. Tarkoitan tällä hänen suoran demokratian puolustuspuhettaan, sekä antiikin, Uuden Englannin paikalliskousten sekä työläis- ym. neuvostojen yhteydessä. Näissä kaikissa on Arendtin mukaan kysymys siitä, että käytetään ”valtaa” mutta ei ”herruutta”, ja tästä perspektiivistä hän kritikoii puolueita, parlamentaarista demokratiaa ja ammattipoliitikkoja. Nyt pidän Arendtin kritiikkiä esimerkkinä sellaisesta tyypillisestä akateemisesta politiikan idealisoinnista, joka kuitenkin johtaa poliitikkojen ja demokratioitujen poliittisten käytäntöjen, ennen muuta parlamentarismien, halveksuntaan. Vaikka Arendtin perustelut eroavat sekä oikeistolaisesta että äärivasemmistolaisesta antiparlamentarismista ja poliitikkojen paheksunnasta, hänen johtopäätöksensä ovat näiden kanssa samansuuntaisia.

Arendt ei koskaan päässyt sisälle päivänpolitiikkaan, mikä on hänen emigrantin elämänvaiheidensa vuoksi tavallaan ymmärrettävä. Tämä vaikeutti sen viimeaikaisessa tutkimuksessa korostuneen ajatuksen ymmärtämistä, että edustuksellinen ja parlamentaarinen demokratia on jotakin uutta, joka ei mahdu klassisiin valtiomuotoluokituksiin (esim. Frank Ankersmitin teokset *Aesthetic Politics* ja *Political Representation*, Stanford:

University Press 1997 ja 2002). Vallankumouskirjassa Arendt väheksyy parlamentin ja sen kautta hallitusten määräaikaisuutta sillä perusteella, että se ei kuitenkaan poista ”herruutta”. Jos ymmärretään, että ”herruus” ei sinänsä ole pahasta, mutta se on aina legitimoitava, määräaikaisuudella on ratkaiseva merkitys parlamentaarisen politiikan uutuu-delle. Vastakohtana monarkian, byrokratian ja suoran osallistumisen tietyille ajattomuudelle, parlamentaariseen demokratiasta tulee olennaisesti ajalla pelaamista (ks. myös Pierre Rosanvallon, *La démocratie inachevée*. Gallimard. Paris 2000). Aika ei ole enää pelkkä välttämätön paha tai ulkoinen rajoitus, vaan sillä operoinnista tulee sekä edustajien ja hallituksen kontrollin väline että osa parlamentin ja hallituspolitiikan toimintakäytäntöjä.

Tässä mielessä Arendt voidaan lukea niihin, jotka paheksuvat pelin politiikkaa. Tämä koskee erityisesti ajalla pelaamista. Samaan tapaan puhuvat traditionalistiset jalkapalloselostajat, jotka eivät suostu myöntämään että peliä pelataan yhtä lailla ajalla, tilalla ja kielellä kuin pallolla ja pelaajillakin. Tämän taustalla voidaan nähdä Arendtin erityinen, lupauksen ja anteeksiannon figureihin nojaava sopimusteoria. Vaikka sillä on omat etunsa muihin nykyisiin sopimusteoreettikkoihin (Rawls, Habermas) verrattuna, yhtäläisyyttä näihin on pyrkimys kon-

tingenssin supistamiseen, sen sijaan että sitä käytettäisiin politiikalle erityisenä pelivarana.

Aikalaisiinsa nähden poikkeuksellista tavalla Arendt korostaa puheen merkitystä politiikan perustavana ulottuvuutena, missä voidaan nähdä ilmeinen yhteys sofistiseen retoriikkaan. Kuitenkaan hän ei oikeastaan sano mitään tarkempaa parlamentarismista modernina puheen ja retoriikan peliaikatilana. Vaikka hänen antiikin *polista* koskevissa kirjoituksissaan näyttäytyy ”agonaalinen” elementti, niistä puuttuu yhteys parlamentaariseen poliittiseen kulttuuriin. Arendtin ”yhdessä toimimisen” päätös on omiaan kadottamaan jotakin olennaista siitä jo renessanssin Englannissa alkunsa saaneista parlamentarismien retorisista legitimoitiperusteista. Parlamentaariset menettelyt olettavat, että toisin tekemisen ja mitä tahansa esitystä vastaan sanomisen säännöllinen huomioon ottaminen on olennainen osa parlamentaarista prosessia, vastakkaisten näkökulmien esittäminen on olennaista kysymysten parlamentaarille käsittelylle.

Arendtilainen politiikan ihannointi yhdistyykin ilmeiseen epäluuloon poliitikkoja kohtaan. Hän tekee ainakin implisiittisesti tavanomaisen akateemisen oletuksen, että silloin kun kaikki toimisivat poliittisesti tai, weberiläisittäin ilmaisten, olisivat tilapäispoliitikkoja, ammattipoliitikkoja ei tarvita. Tämä on

kuitenkin äkkipikainen päätelmä, joka sekä sivuuttaa kiertämättömän historiallisen yhteyden demokratisoitumisen ja ammattipoliitikkojen määrän lisäyksen välillä että merkitsee poliittisen diletantismien puolustusta. Tämä kaikki merkitsi sitä, että poliitikot olisivat nykyistäkin voimattomampia sekä byrokraattista ”ei-kenenkään herruutta” että poliittisen kamppailun ja kontrollin tavoittamattomissa olevia herruuden muotoja kohtaan. Tässä kamppailussa poliittisen toimimisen puolesta ammatimaiset poliitikot ovat vähintään yhtä tärkeitä kuin kenen tahansa toimiminen tilapäisesti poliittikkona.

Arendt-kirjallisuudesta tunnetaan hyvin hänen v. 1968 Daniel Cohn-Benditille lähettämä viesti: ”isäsi olisi ollut ylpeä siitä mitä teet”. Cohn-Bendit on kuitenkin päässyt eroon ”anarkistisesta” suoran toiminnan myytistä ilman että hän olisi päätenyt Arendtin kaltaiseen filosofiseen etäisyyteen päivänpolitiikkaan. Päinvastoin, hän on toista kautta europarlamentin jäsen, ensin Saksasta, nyt Ranskasta valittu. Voidaankin kysyä, kumman Cohn-Benditin toiminta on poliittisesti merkittävämpää, vuoden 1968 ”tapahtumien” (*événements*) poliittisen ikonin vai konkreettisen politikointiin suuntautuneen parlamentaarikon, joka kuitenkin ylittää kansallisten pelikenttien rajat.